

твірної моделі пояснюється близькістю лексикографічно зафіксованого сленгового вокабуляру із стандартом та впливом засобів масової інформації.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень вважаємо вивчення особливостей контекстуального вживання виокремлених мовних одиниць.

Література:

1. Гранкова Н. Н. Актуальные способы образования молодежного сленга / Н. Н. Гранкова // Мир науки, культуры, образования. – Горно-Алтайск, 2008. – № 2(9). – С. 55–57.
2. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц (количественные и качественные характеристики) / Т. Р. Кияк. – Львів : Вища школа, 1988. – 161 с.
3. Кияк Т. Р. О «внутренней форме» лексических единиц / Т. Р. Кияк // Вопросы языкознания. – М., 1987. – № 3. – С. 58–68.
4. Мататыркіна Н. Д. Неологизмы немецкого молодежного сленга на рубеже XX–XXI веков. – дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Наталья Дмитриевна Мататыркіна. – М. : 2005. – 191 с.
5. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка [2-е изд., стереотип.] / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурашов и др.; под рук. М. Д. Степановой. – М. : Русский язык, 2000. – 536 с.
6. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка [2-е изд., испр.] / М. Д. Степанова; под ред. Т. В. Строевой. – М. : КомКнига, 2007. – 376 с.
7. Androtsopoulos J. K. Deutsche Jugendsprache. Untersuchungen zu ihren Strukturen und Funktionen / J. K. Androtsopoulos – Frankfurt am Main : Peter Lang, 1998. – 684 S.
8. Chun M. Jugendsprache in den Medien : Eine Jugendsprachliche Analyse von Jugendromanen, Hip-Hop-Texten und Kinofilmen [1. Aufl.] / M. Chun. – Saarbrücken : VDM Dr. Müller, 2007. – 352 S.
9. Ehmman H. Was geht! / H. Ehmman. Endgeil – Das voll korrekte Lexikon der Jugendsprache [1. Aufl.]. – München : C. H. Beck, 2005. – S. 7–14.
10. Last A. «Heiße Dosen» und «Schlammziegen» – Ist das Jugendsprache? / A. Last // Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie. – Osnabrück, 1989. – № 41. – S. 35–68.
11. Schlobinski P. Jugendsprache. Fiktion und Wirklichkeit / P. Schlobinski, G. Kohl, J. Ludewigt. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1993. – 223 S.
12. Wehrli Ch. Anglizismen in BRAVO. Eine empirische Untersuchung mit Schülern / Ch. Wehrli. – Zürich : Studentendruckerei, 2002. – 234 S.

Список лексикографічних джерел

13. Михайлова Н. Молодежный язык Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.imwerden.de/pdf/deutsche_jugendsprache.pdf.
14. Duden – Das große Wörterbuch der deutschen Sprache [4. Aufl.]. – [Електронний ресурс]. – Mannheim : Bibliographisches Institut, 2012. – CD-ROM für Windows / Mac OS X / Linux.
15. Duden – Deutsches Universalwörterbuch [7. Aufl.]. – [Електронний ресурс]. – Mannheim : Bibliographisches Institut, 2011. – CD-ROM für Windows / Linux / Mac OS X.
16. Langenscheidt e-Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache 5.0. – [Електронний ресурс]. – München : Langenscheidt, 2009. – CD-ROM für Windows 2000 / NT / Vista / XP.
17. Lexikon der Jugendsprache [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hehl-rhoen.de/pdf/lexikon_der_jugendsprache.pdf.
18. Niegel Ch. Hä?? Jugendsprache unplugged 2011: Deutsch, Englisch, Spanisch, Französisch. – Berlin; München; Wien; Zürich u.a.: Langenscheidt, 2011. – 168 S.
19. PONS Wörterbuch der Jugendsprache 2014. – Stuttgart : Klett, 2013. – 144 S.
20. PONS Wörterbuch der Jugendsprache 2015. – Stuttgart : Klett, 2014. – 143 S.

УДК 811.161.2

С. В. Помирча, Т. С. Бельська,

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ АМУНІЦІЇ ТА ЖІНОЧИХ ПРИКРАС ЯК ВИЯВЛЕННЯ ЕТНОПСИХІЧНИХ РИС ПЕРСОНАЖІВ У РОМАНІ О. ІЛЬЧЕНКА «КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ...»

Стаття присвячена лексико-семантичному аналізу назв чоловічої амуніції та жіночим прикрасам, що вербалізуються в романі, з одного боку, через особливості зображення портрету, а з іншого – через мовну характеристику внутрішнього стану персонажів роману, під час якого було застосовано етнопсихічні, мовознавчі, соціокультурні аспекти. Тема роботи зумовлена увагою сучасного мовознавства до проблем функціонування мовних одиниць із погляду взаємодії мови, людини й культури, що передбачає їх аналіз з урахуванням матеріалів суміжних наук – етнопсихолінгвістики та лінгвокультурології. Актуальним є обраний матеріал дослідження, оскільки в сучасному суспільстві національна самоідентифікація, гідність і патріотизм набувають особливого важливого значення. З'ясування своєрідності вияву цих базових ознак українського етносу вимагає досконалого вивчення історичних україномовних джерел, у тому числі мови художніх текстів, які відбивають мовні картини світу через мовотворчі здобутки письменника як мовної особистості.

Ключові слова: назви амуніції, назви прикрас, етнопсихічні риси, мовний портрет.

VERBALIZATION OF MILITARY AMMUNITION AND WOMEN'S ADORNMENT AS ETHNIC AND PSYCHICAL IDENTIFYING OF CHARACTERS IN NOVEL «NO WASTE OF COSSACK STOCK...» BY O. ILCHENKO

The article is devoted to the lexical and semantic analysis of the names of men ammunitions and women's adornment that is verbalized in the novel, on the one hand, because of the peculiarities of the image of the portrait, on the other – through language description of the internal state of the characters of the novel, during which ethnic and psychical, linguistic, social and cultural aspects were used.

The theme of the research was chosen because of the attention of the modern linguistics to the problems of the language units functions in terms of the interaction of language, person and culture, providing analysis on the basis of materials related to the related sciences – ethnic and psycholinguistics and linguistics and study of culture. The material of the study is urgent because the national identity, dignity and patriotism are particularly important in modern society. The identification of origi-

nality of manifestation of these basic features of Ukrainian ethnos requires a thorough study of Ukrainian historical sources, including works of arts that reflect the linguistic picture of the world through language and creative achievements of the writer as linguistic identity.

Keywords: *ammunition names, adornment name, ethnic and psychical features, language portrait.*

ВЕРБАЛИЗАЦІЯ ВОЕННОЇ АМУНІЦІЇ І ЖЕНСКИХ УКРАШЕНЬ ЯК ПРОЯВЛЕННЯ ЕТНОПСИХІЧЕСЬКИХ ЧЕРТ ПЕРСОНАЖЕЙ В РОМАНЕ А. ІЛЬЧЕНКА «КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕТ ПЕРЕВОДА...»

В статті проведено лексико-семантичний аналіз названий мужської амуниції і жіночих украшень, які вербалізуються в романі, з однієї сторони, через способи передачі портрета, а з другої – через мовну характеристику внутрішнього стану персонажів роману, в час якого були використані етнопсихічні, лінгвістичні, соціокультурні аспекти. Тема роботи представлена увагою сучасного мовознавства до проблеми функціонування мовних одиниць в позиції взаємодії мови, людини і культури, що передбачає їх аналіз з урахуванням даних суміжних наук – етнопсихолінгвістики і лінгвокультурології. Актуальним є представлений матеріал дослідження, оскільки в сучасному суспільстві національна самоідентифікація, достоїнство і патріотизм набувають особливого значення.

Ключевые слова: *названия амуниции, названия украшений, этнопсихические черты, языковой портрет.*

На сучасному етапі розвитку лінгвістики з'являється все більше досліджень, спрямованих на вивчення національно-специфічних рис в описі зовнішності людини в художньому тексті. Одним із засобів характеристики персонажа в літературному творі, як відомо, є портрет, через який письменник розкриває типовий характер героїв, виражає своє ставлення до них.

Теоретичне підґрунтя лінгвістичних досліджень у парадигмі *мова – людина – культура* закладене в наукових розвідках учених XIX століття (В. Фон Гумбольдт, О. Потебня, К. Юнг) і багатьох сучасних мовознавців (Ю. Апресян, Н. Арутюнова, В. Жайворонок, Л. Лисиченко, Н. Сологуб та ін.).

У статті представлено характеристику чоловічої зброї та жіночих прикрас як складники портретного опису в романі О. Ільченка, мета яких – ставати відповідним емоційним зарядом, що відіграють у творі важливу образотворчу й сюжетну функцію.

Мовне вираження етнопсихічних рис у художньому творі необхідно розглядати у зв'язку з людиною-персонажем та зовнішніми проявами її внутрішнього світу.

Одним із засобів характеристики персонажа в літературному творі, як відомо, є мовний портрет, через який письменник розкриває не тільки зовнішні риси, а й характер персонажів, виражає своє ставлення до них, зокрема через зображення їхньої зовнішності: статури, обличчя, одягу, рухів, жестів, манери говорити. За С. Єрмоленко, мовний портрет – це «... стилістична категорія, що реалізується у художній прозі; опис зовнішніх ознак персонажа (зовнішній), а також його внутрішнього стану (внутрішній, психологічний), які забезпечують цілісність художнього зображення» [4, с. 94]. У мовному портреті персонажа, як і в цілому його образі, наявні як загальні типові риси українців, так і індивідуальні: персонажів роману О. Ільченка зобразив і як соціальних, історичних представників певної епохи, соціальної групи (зовнішність, рухи, манери яких характеризують переважно те етнокультурне, соціальне середовище, яке письменник у своєму творі змалював), і як яскравих особистостей, які не можна сплутати одну з одною.

Характер портрета, як відомо, залежить від творчого методу письменника, а також від родових і видових ознак твору. Письменники-реалісти подають докладні описи зовнішності персонажа, відтворюють зміни в портреті, зумовлені часом і обставинами життя героя. Внутрішній портрет героя є зображенням сукупності рис характеру і душевних переживань, поданих у творі.

Лінгвістичні особливості портрета персонажа віддавна привертала увагу лінгвістів. Традиційно науковці розрізняють співвідношення зовнішнього і внутрішнього, фізичні й психологічні портретні риси. Схилиємося до думки дослідників, які виділяють синтетичний портрет, у якому внутрішнє проявляється через зовнішнє і навпаки.

О. Ільченко в романі «Козацькому роду нема переводу...» показав себе великим майстром психологічного портрета, що дозволяє йому поглибити розуміння типових рис психічного складу українського етносу. Особливості портретного опису майстра слова виявлені у змалюванні психологічних деталей, які відіграють у творі важливу образотворчу функцію. Автор роману уважний до кожного зі своїх персонажів, як уважають дослідники його творчості. Так, Є. Гуцало в статті «Шляхи творчості» зазначав, що О. Ільченкові притаманний потяг до живописних портретів, який найбільше було реалізовано в романі «Козацькому роду нема переводу...», «...де на матеріалі минулих століть створені не стільки образи окремих героїв, скільки багатоплановий, поліфонічний звучання портрет українського народу» [3, с. 158]. Цей багатоплановий колективний портрет відбиває найтипівші етнопсихічні риси українців.

Виразною рисою портретних описів у художньому творі є те, що вони пов'язані не тільки з творчою уявою письменника, а й з різними реальними, художніми, науковими знаннями письменника. Саме такий портрет створює в аналізованому романі О. Ільченка. Обов'язковим, невід'ємним атрибутом козаків була зброя, військова амуніція.

Номінація військового спорядження Козака Мамаєва представлена в романі словами **ратише, пістоль, шабля**, які передають історичний колорит козацької епохи: *з довгим таволженем ратищем у руці, з пістолем за поясом, із шаблею при боці* [5, с. 37]. Портретна характеристика Козака Мамаєва певним чином корелює із живописними зображеннями його самого, що доповнено новими назвами військового спорядження – **спис, ратише, рушниця, гаман, шапка-шлик, турячий ріг**: *встромлений у землю спис. А до ратища <...> прип'ятого баского коня; на дереві – шаблюка, біля ніг – рушниця. І сам гаман. І шевська справа. І шапка-шлик. І порох у турячій розі* [5, с. 63].

Натомість військова амуніція пана Купи виступає в тексті не лише символом влади, а й напускної вагомості, пихатості. Назви зброї в портреті пана Купи представлені словами **кинджал, пістоль, порохівниця, шабля**. Письменник за допомогою відповідних слів створив індивідуалізований портрет пана Купи. Для цього О. Ільченко використав той же прийом надлишкової деталізації, що й для характеристики одягу: *чипляли вже й на крочечки, попрішивані до черкески, по пістолю, ввіткнули за пояс кинджал, прилаштували ще й срібну мережану порохівницю, а потім і шаблю на двох кільцях* [5, с. 23]. Слова **крочечки, кільця** вказують на надмірну кількість елементів прилаштування зброї. Коштовність і вишуканість **порохівниці** пана Купи характеризують епітети **мережана, срібна**: *прилаштували ще й срібну мережану порохівницю* [5, с. 23].

Військова амуніція Михайла представлена в тексті лише словом **шабля**. Зміні соціального становища Михайла відповідає і назва тієї ж зброї – **шавелька-шабля**: *в нього була коротенька шавелька* [5, с. 243]; *купили Михайликові й шаблю* [5, с. 243].

Отже, для виявлення етнопсихічних рис персонажів у портреті важливе значення має змалювання одягу та зброї у чоловіків. Слова на позначення зброї Козака Мамаєва буквально перекладені з народних картин на мову твору, як уособлення мужності, сили захисника народу. Зброя Пана Купи втрачає свою функціональність і призначеність, а надмірна її

кількість та коштовність виконує роль оздоблення вбрання козака, яка підкреслює лише заможність та пихатість власника. У Михайлика **шабля** є не лише обов'язковим елементом козацького вбрання, а й служить засобом захисту від ворогів-нападників, що підкреслює сміливість, мужність молодого козака.

Український жіночий одяг «переховав у собі значно більше архаїчних елементів, які походять ще з тої доби, коли жіноча одяг не відзначалася іще так од чоловічої, як тепер» [2, с. 121].

Одяг Ярини і Роксолани в портретах автор передає словами-синонімами **убрання, убори, строї**, що позначають вишуканість вбрання тяжіють до високого стилю.

Опис убрання Ярини підкреслює деякі територіальні особливості (в убранні подолянки): *В убранні подолянки: в мережаній сорочці, вишиваній чорною заполоччю, в керсетці, в намисті* [5, с. 75]. У наведеному тексті оздоблення **сорочки** передає епітет **мережана**, а сполука слів **вишиваній чорною заполоччю** вказує на не лише спосіб її оздоблення, а й підкреслює територіальну приналежність героїні – Поділля: «...у деяких місцевостях на Поділлі панує скрізь тільки чорна барва» [1, с. 142].

Традиційним доповненням національного костюма українки була шийна оздоба – **намисто**: *В убранні подолянки: <...> в керсетці, в намисті, з косою на грудях білявою* [5, с. 75]. На відсутність коштовних прикрас **перлів, діамантів** у тексті вказує частка **не**: *Ніяких пишних строїв на ній не було. Перлів та діамантів теж не було* [5, с. 133], що характеризує Ярини як скромну, із почуттям смаку дівчину.

Одяг Роксолани більш подібний до вбрання польських магнаток, які «...любили вишуканість, витонченість; багато прислугу, коштовності, велику кількість парфум» [1, с. 225]: *стала скидати з себе пишні вбори* [5, с. 24]. Сполукою **пишні вбори** автор підкреслює не тільки розкішний одяг жінки, а й її високий соціальний статус.

Головний убір заміжньої Роксолани позначений словом **кораблик**: *надівала на голову вбраній уже Роксолані щирими перлами цяцькований соболеви, важкий і теплий «кораблик»* [5, с. 23], епітетна характеристика якого виражає ознаку за вагою (**важкий**), за якістю (**теплий**), за матеріалом (**соболевий**), за кількістю і якістю коштовностей (**щирі перли**). Шапку-кораблик Роксолани доповнює атрибут заміжньої жінки – **намітка**: *мерції зірвала з голови намітку, тоненьку, як дим <...>* [5, с. 24]. Епітет **тоненька** та порівняння **як дим** реалізують у тексті не тільки якісну ознаку намітки, а й підкреслюють вишуканість головного вбрання та естетичний смак пані.

Доповненням розкішного одягу Роксолани є надмірна кількість коштовних шийних оздоб, що виражається словами **діаманти, корали, перли**: *прибрана в найлуччі строї, – чи не в десятку разків доброго намиста, тобто щирих коралів, вся в перлах та діамантах* [5, с. 132], які підкреслюють належність до панського середовища.

Отже, для виявлення етнопсихічних зовнішніх рис персонажа в портреті важливе значення має змалювання у чоловіків зброї, а у жінок прикрас, що реалізується у тематичній групі «зброя», «прикраси». Ці елементи портретних описів передають такі риси характеру, як скромність, гідність або пихатість, вишуканість. Подібність та відмінність елементів зброї, прикрас виражаються ключовими назвами, що й характеризують національний одяг. Індивідуалізація здійснюється і зображення одягу – за рахунок деталей та їхніх назв.

У романі О. Ільченка передано внутрішній світ, майстерно найхарактерніші риси, що виражають архетипові психоментальні риси українців.

Література:

1. Вільховий П. Я. Врожайна нива творчості / П. Я. Вільховий // Вечірній Київ. – 1969. – № 120(7602). – черв. – С. 3.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Г. В. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 140 с.
3. Гуцало Є. П. І давнина, і сучасність (до 75-річчя з дня народження Олександра Ільченка) / Є. П. Гуцало // Дніпро. – 1984. – № 6. – С. 117–120.
4. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
5. Ільченко О. Є. Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа Молодиця: (Український химер. роман з нар. уст): [роман] / О. Є. Ільченко. – К. : Дніпро, 1979. – 693 с.

УДК 811.111'37:811.161.2'37

В. А. Птуха,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА АНАЛІЗУ НОМІНАЦІЙ ОДЯГУ З НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ СЕМАНТИКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розроблено комплексну методіку реконструкції внутрішньої форми номінацій одягу з національно-культурним компонентом семантики в англійській та українській мовах, визначено основні етапи її апробації та аргументовано ефективність саме такої процедури виявлення національно-культурної маркованості номінативних одиниць на позначення одягу в обох досліджуваних мовах.

Ключові слова: номінації одягу, національно-культурна семантика, внутрішня і зовнішня мотивація, словотвір-на деривація, семантична транспозиція.

METHODOLOGICAL BASIS OF CLOTHES NOMINATIONS' ANALYSIS WITH NATIONAL AND CULTURAL SEMANTIC COMPONENT IN THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

The article deals with complex methodology of reconstruction of clothes nominations' internal form with the national and cultural semantic component in the English and Ukrainian languages, the basic stages of its approbation have been determined and effectiveness of such procedure of national and cultural markedness of clothes nominations' exposure for both languages has been argued.

Key words: clothes nominations, national and cultural semantics, internal and external motivation, word-forming derivation, semantic transposition.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ БАЗА АНАЛИЗА НОМИНАЦИЙ ОДЕЖДЫ С НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫМ КОМПОНЕНТОМ СЕМАНТИКИ В АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье разработана комплексная методика реконструкции внутренней формы номинаций одежды с национально-культурным компонентом семантики в английском и украинском языках, определены основные этапы ее